

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismértek terjesztésére.

44.)

Kijön minden szombat

(December 27-kén, 1834.)

N y i t r a.

Ha nem historial nevezetességet, de csupán egy szép képet keresnénk is, méltó lenne Nyitra, hogy itt közöltessék; mert az országnak legfelségesebb vidékei közé tartozik azon kellemes völgy, mellynek nagy nyílásában, elláthatatlan rét-síkságon tar sziklára emelve fekszik. Délről ezen szikla lassan emelkedő halomnak látszik, de éjszaki lől meredeken vágoodván le, hegynek nevezetethetik. Fél magasságaig házak borítják, tetejét pedig a vár koszorúzza, melly az újabb építészetnek köszöni mind alakját, mind elrendeltetését. Ezerféle csavargásokkal futja végig a völgyet Nyitra folyama, megtörik a kiálló szikla tövével 's szelid hajlásokkal tovább folytatja útját, elrejtve csalárd habjait, mellyek, ha záporok és hóolvadások megszaportják, több órányi távolságra rétet mezőt elboritnak; de mint a' tenyésztő Nilus után, új növényvilág sarjadzik fel a hátramaradt iszaphól, emberek és állatokat táplálni, ha a' kiáradás nem akkor történik, mikor már a' szorgalmas földmivelő fáradsága' jutalmának aratására készül. Így a' vár' magas teremeiből majd borzasztó szép a' kilátás mérhetetlen tengerre, majd szeműjítő és szívemelő az Isten' áldásával gazdagon diszlő mezőkre. Magasan nyulik fel éjszaka felé a' kettős tetejű Zobor, szőlővel terítettven lejtjei, 's a' róla nevezett, és a' honi diplomatikusok előtt igen ismeretes hajdani benedictinus apátság nagy épületjét mutatván. Déli és délnyugoti oldalát mértékletes távolságban, épületes, erdős, szőlős halmok környezik, kelet felé szerényen vonulván vissza, hogy a' szem akadálytalanul kalandozhassék a' távolba.

Gróf Erdődy László állítá ujra e' várban a' nagy és pompás püspöki lakot az utolsó Rákóczy' pusztító ostromlása után, 's a' várnak

egyetlen külső kapuja, mély árokkal védetve, a' legujabb időig is vonóhiddal van ellátva, melly minden este felhuzatik a' takarodó után, és püspöki katonák őrzik, de az oltalmazási mivek Pállfy Tamás püspök' emlékei, mint egy felirásból látszik. A' templomba 36 széles lépesön megy fel az ember, azután lép a' kisdéd, szerfelett régi és setét egyházba, melly eredetileg a' Marahánok' idejében épült. Egy ezüst szekrénykében mutogatja az egyház sz. Zönrard' czombesontjait, kinek hűledéke egykor ezen templomban nyugodott. Azután ismét 12 széles márvány lépesön hág fel az ember 's az újabb, nagy és szép püspöki templomba jat, melly mindennel gazdagon el van látva, mi az isteni tisztelet' ünnepélyességéhez tartozik, és kivált a' templomi edények szemléletre méltók.

A' történetek még nevezetesebbé teszik Nyitravárt. Nagy Károly' térítő buzgalma egészen a' Tiszáig visszanyomta az Avarokat, 's megengedé a' Marahánoknak, hogy a' gyenge Avarok' maradványa' költségén kelet és dél felé kiterjeszkedjenek; ezek a' Vág és Garan közötti földel Nyitrát is birtokukba ejték. 824 püspökség vala már itt, melly mint mondatik, sz. Yrolph lorchi érsek alatt állott fel. Moymar, egy igen nagy lelkű fejedelem, ki e' várat bírta, 846 meghalván, Lajos, a' német császár Rastixot vagy Ratislaust tette morvai herczeggé arra kényszerítve, hogy Nyitrát engedje Privinnának. De Rastix függetlenné tette utóbb magát, Privinnát elűzte Nyitrából, 's ezen herczegséggel kis öccsét Swatoplukot ajándékozta meg, miután magát maraháni királynak kiáltatta ki. Lajos kénytelen vala az új királyt elismerni, ki statusaiba a' keresztény vallással a' békegyümölcseit is behozta. Utóbb azonban háboruba keveredett Rastix a' császárral annak fiya miatt, és ennek következesül több áldozatai

közt, Nyitrát is átengedte *Hexulónak*, Privinna' fijának. Később ismét le akarta Rasticz az igát vetni, de még szerencsétlenebb sikerrel, mert Swatopluk árulója lett, ki maga felemelkedett 's a' nagy morvai birodalmat alpolta, mellynek főbb városai közé tartozott Nyitra is.

887 *Arnulph* lépett a' trónra, Lajos császárnak unokája, ki a' morvai hatalmas fejedelmet meg akarván szorítani, de saját erejében nem bizván, a' keletről megérkezett magyarokat hivatva segítségül, Swatopluk vitézül küzdött; de utoljára is csak vásárolnia kellett a' békességet, melly után nem sokára meghalt. Három fja közt úgy osztá el birodalmát, hogy *Zubur*-nak a' déli rész jutott, t. i. a' nyitrai herczegség. De a' három testvér egymással veszekedvén, más más ellenségtől nyeletett el mindenik, birodalmával együtt.

A' magyarok hódítványaiknak terjesztésén igyekeztvén, Nyitrát is ostrom alá vevék, *Zuburt* elfogák, 's egy szomszéd hegyen fához kötözték, melly hegy ma is *Zobor* nevet visel; 's Nyitrát bevevén, *Huba* lett hercege *Árpád* megegyezésével. Mind ezekből kitetszik, hogy Nyitra már azon korban nagy és egy herczegségnek fővárosa vala, mellynek keletkezése ugyan történeti bizonyossággal nem tudatik.

Sz. István' idejében már nevezetes vár volt itt, hová a' király nagy bátyját *Vazult* fogságba zárta, hogy a' magánosságban eszmélkedvén, jobb életre térne. Midőn a' kegyes királynak egyetlen örököse, *Imre*, korán elragadtatott a' halál által, *Vazult* akará a' trónra juttatni, de nejének esalárdsága minden tervének véget vete. *Gisela* királyné ugyan is megtudván férje' szándékát, egyik kedvenczét *Sebust*, Nyitrára küldé azon parancsal, hogy *Vazult* vakítsa meg, 's füleit forró önnal öntse bé, mivel a' királyságra *Pétert* akarta emelni. Végre hajatott e' rettenetes parancs, 's így Nyitra *Gisela*' buzgóságának és kegyetlenségének szokatlan láthelye leve, mert ugyanezen várban *Gisela* építeté sz. *Emmeran'* templomát, mellytől nem messze embertelen kegyetlenséggel nyomorítá meg férje' rokonát.

Sz. István' halála után a' trónon veszekedés ezen vidékre is több nyomort árasztott, annyival inkább, hogy a' magyar princek' veszekedésébe a' német császárok is beegyeledtek.

Salamont 1076 eddig kísérté volt IV Henrik egy segédsereggel, de a' várat vitézül oltalmazák I Geysa' emberei. Az ostrom alatt történt, hogy *Bátor Opos* egészen a' város' kapujáig ugratott elő *Salamon'* táborából, 's ott néhány katonát levágott. A' császár bámulván e' méreszségen, kérdé *Salamont*, vagynak-e sok ily vitézek Geysa' táborában? Meggondolatlanul felelé *Salamon*, hogy igen is számosan vannak, mellyre Henrik azt jegyzé meg, ugy soha vissza nem kapja *Salamon* az országot, 's egész táborával ott hagyván Nyitrát, haza ment. IV *Béla*ig ugy felvirágozott Nyitra, hogy királyi várossá lett, 's mint ilyet ugyanazon király hasonló nevű második fijának ajándékozta 1266, a' nélkül azonban, hogy a' hihetőleg II Geysa által állított püspökség' jogait csonkította volna.

Ottokár 1271. V *Istvánnal* háboruba keveredvén, csaknem 100,000 emberrel rohant az országba. *Pozsonyt*, *Szentgyörgyöt*, *Nagyszombatot* 's más városokat elfoglalván, Nyitrát is megtámadá, hol mindent tüzzel vassal pusztított, még a' templomot sem kímélvén meg; 's utóbb *Paschasius* püspök építé fel, neki ajándékozván III *András* király. Az *Árpádok'* kihalása után II *János*, nyitrai bátor lelkű püspök, I *Károlyhoz* ragaszkodott, ki *Trentsini Mátéban* nagy ellenkezőjére talált; 's minekutána semmi fenyegetés, semmi ígélet el nem csábíthatá, makacs ellentállása' daczára is bevétetett tőle a' vár, és felégettetett 's magát is bilincsekbe veré *Trentsini*; de ennek halála után ismét a' koronára szállott mind a' város mind a' vár, 's nagy Lajos 1364. *István* püspöknek adományozá, és maradékainak. Ezeknek birtokában maradt azután *Mátyás'* idejéig, ki *Debrenthe Tamás* püspöktől elvevé, bizonyos vétség miatt; de utóbb vagy kitisztítván magát, vagy más hasznos szolgálattal megnyervén a' király' kegyelmét, ismét visszakapta, sőt egyszer'smind nyitrai főispánná is lett az említett püspök. Midőn *Mátyás* ellen a' nagy összeesküvés történt, mellynek feje *Vitéz János* vala, 's a' lengyel király *Kasimir* hivatott be, Nyitraig jöve az, hol a' kapuk önkényt nyitattak meg előtte. *Mátyás* ezen hirre haza sietvén Csehországból, ostrom alá fogta a' várost és várat, 's békességekötésre kényszeríté a' lengyel királyt.

I *Ferdinándhoz* ragaszkodott Nyitra, midőn Mohács' véres földéből saját gyermekeiket felfaló hydrája a' polgárháborúnak kikelt, 's az eltépett hazában két király alatt mindent felforgattak az erőszakos kezek. Sokba került ezen ragaszkodás mind *Podmanin István* püspöknek, mind magának a' városnak, mert *Zápolya'* csapatai bevévék és felgyújták a' várost, a' püspök pedig kiűzetvén, *Török Bálint* kezére került a' vár; ki midőn a' váradi béke után 1540, innen kiköltözött, *Thurzó Alexisnek* veté zálogba a' püspöki jószágokat, ez pedig *Ferenx* testvérjének testálta, ki nyitrai püspökké lévén, a' dolgok általa régi folyamatajába jöttek, csakhogy az evangelikai vallásra áttérvén, 's *Kotska Barbarával* összekelvén, a' jószágokat elveszté, 's helyette *Bornemisza Pál* nevezetett püspöknek 1557, ki a' jószágokba is beigattatott.

Bocskai vezére *Rhédey* 1605. felső Magyarországra nyomult, és Nyitrát *Forgács Ferenx*től fortélyal vette meg, ki azt vitézül védte. Két esztendővel azután ismét a' császár' kezébe került, 's nyugodtan vala, míg *Bethlen*' seregei 1620 hirtelen a' vár elébe termettek. *Telegdy János* püspök, fejjel és karal hatalmasan állott ellent, de utóljára még is kénytetett feladni. *Bethlen* sokat tartott a' várra, és semmi költséget nem kimélt annak megerősítésében. Azonban sikeretlenül, mert alig jelent ott meg *Buquoi* 1621, *Litossy István*, a' *Bethlen*' őrségének parancsnoka, alkuha ereszkedett 's átadta. I *Rákóczy György* is elfoglalta, de csak hamar elhagyá; komolyabban láttak hozzá a' törökök 1663, mely esztendő legfájdalmasabb hazánk' háborui történetében. Ezek a' legpogányabbul bántak a' lakosokkal, míg 1664 gróf *Susa* érkezett megszedésükre, 's azóta nem látott többé Nyitra hitlent. Nem szünt azonban meg végképen sanyarusága, mert *Tököly* és *Bercsényi* szinte elfoglalták, ezen utolsó fel is égetvén. Az utolsó *Rákóczy Révayt* tevő oda parancsnoknak, ki csak akkor adá át *Heisternek* a' várat, midőn már a' reménynek utolsó szikrája is kialudt. Ezen időtől fogva békében szentelheték magokat Nyitra' polgárai szorgalmas munkásságuknak, mert távol marada tőlök a' harcok' öldöklő moraja, noha 1805 és 1809 úgy látszott,

felettök is ki akarja önteni az öldöklő angyal-keserű poharát.

T ö m l ö c z ö k .

A' tömlöczök alkalmasint oly régiek, mint a' világ' elrendelt statusi. De a' rabokról gondoskodás csak későbbi időkben keletkezetnek látszik. Sem a' görögöknél, sem a' rómaiaknál, sőt még a' zsidóknál sincsenek annak nyomai, hacsak a' panatheáknál, áldozatoknál, husvét, pünkösd és sátoros ünnepeknél egyes foglyok' szabadon bocsátását ide nem akarja az ember számlálni. Csak a' kereszténységgel támadt, alapítójának szelleme szerint, a' foglyokról gondoskodás. A' római tömlöczöket szomorúan festi *Cicero* Verres elleni ötödik beszédében; 's a' római fő-tömlöcznek, *Julianum*, *Szalluszt* által később adott rajza sem jobb. Már a' második században látjuk a' kereszténység' egyik ellenségének, a' gunyoros *Luciánnak* festéséből is, mint látogaták, vigasztalák a' keresztények fogoly hit-sorsosaikat, 's mint imadkoznak, mint hálogálnak velök a' tömlöczben, közről és távolról sietvén elő ezen szeretettel teljes szolgálatra, 's a' tömlöczörök' engedelmet aranyon vásárolván meg. Utóbb az inséget szenvedő foglyoknak, hetegeknek, szegényeknek 's a' t. látogatói levének az úgy nevezett *Diakonok* és *Diakonnék*, kik később nem csak az egész római birodalomban, hanem más országokban is elterjedtek, hová csak a' kereszténység hatott. *Konstantintól* fogva versenyedtek a' rabokról, azoknak látogatásáról, és helyes apolgatásuknak gyarapításáról gondoskodó császári törvények számra nézve az épen arra czélzó egyházi gyűlések' végzéseivel. De valamint ezen utóbbi végzések, az egyházi 's folyvást fennálló római törvény, és annak az újabb törvényadásokba befolyása, valami arany szálként az egész középídn keresztül húzódnak, úgy a' spanyol-, 's olaszországbani és onnan az egész kereszténységbe kiterjedő rabokról és tömlöczökről gondoskodás is, gyönyörű példa, mellynek legszebb emlékét *Borromaeus Károly* cardinál, majlándi püspök, a' 16. század' utolsó felében, az ottani synodusok' végzéseiben, oly módon hagyta fenn, hogy még most is nagy részben sok haszonnal

utánaztathatik. A' mindig élenkebbé levő közösüléssel Európa' különböző részei és kivált Olasz- és Franciaország között, nem sokára mutatkoztak nyomai ezen iparnak az utóbb nevezett országban, mellyek I Ferencz alatt kezdődnek, és legmagasabb polczukat a' derék *Paula Vinczében* érék el, ki mint fogoly Algierba hurczoltatván, megszabadulása után életének nagyobb részét, az áfrikai fogságban epedő keresztények' gyámolítására, valamint a' francia gályarabok' megkönnyítésére és jobbítására szentelte. Igen nevezetes, hogy attól fogva a' rabokról gondoskodás, és a' tömlöczök iránti figyelem addig szendergett, míg hasonló módon, mint *Paula Vinczét*, 1765. a' francziák közt kiállott hadi fogság a' nemes *Howard Jánost* felébreszté, hasonló munkássága' mezejévé választania ezt az annyira paragon hagyott tartományt. Minekutána 1773. Bedford grófság' sherifjévé nevezetett, elkezdé első utazását Angolország' tömlöczének látogatására; mindjárt a' következett esztendőben egy törvényt adott a' parlamentbe a' rabok' egészségének fenntartására és a' tömlöczü hidegtelelés' megóvására, azután meglátogató a' tömlöczök' jobbításának lehetségerőli nézeteinek szélesítésére, a' két következő esztendőben, Franciaországnak és Németalföldnek, Helvetziának és Németországnak tömlöczzeit, 's 1777. kiadá első nagy munkáját „Az ango' és külföldi tömlöczökről.“

Nevezetes módon öszvetalálkozóának az épen említett fáradozások Angolországban az ugyan akkor *Beccaria* által felgerjesztett nézetekkel a' bűnhödésről és büntetésről. Azonban Howardnak az a' megbecsülhetetlen elsőbsége volt, hogy lassu, de bizonyos és szakadatlan utján a' tapasztalásnak ugyan azon czélhoz ért, mellyet a' theorizáló *Beccaria* és tanítványai álláspontjaikról vettek ugyan szemügyre, de az utat és módot elő nem adhatták, melly által annak elérésére lehetett volna jutni. Míg tehát ezen theoriai nézetek Olasz-, Francia- és Németországban sikeretlenek maradának a' tömlöczjobbításra nézve, és még, a' 17. század' utóbbi 's a' 18. század' elébbi felében megalapolt, sok jelest magában foglaló hollandiai és éjszaknémeti fenyíték- 's dolgozó házakkal Brémában, Hamburgban 's a' t. sem egyezének, sőt még a' jelen korunkban is

tiszteletben álló, *Mária Therézia* császárnétól alpolitott genti fenyítékházat is figyelem nélkül hagyák, egyedül a' brittus törzsočknépnek maradt ez időtül fogva, hogy a' világnak elébe jelelje a' tömlöczök' megjobbításának útját. Csaknem egykorulag ugyan is Howarddal, különösen a' quaeckerek' jámbor híftelekezetéből, mellyhez Howard is tartozott, a' *Penn* által alpolit Philadelphiában 1772. egy tarsaság állott öszve a' tömlöcz' nyomorainak könnyítésére, mellynek vezére az érdemes *White* püspök volt. Ezen tarsaság' fáradozásának, mellynek munkássága az új szabad status' önállásának kivívása után sokkal terjedtebb lön, köszöni Éjszakamerika részint enyhítését az az előtt ottan tartott szoros angol büntető törvényeknek, részint az első *Larochefoucauld-Liancourt* által oly szépen festett megjobbítását a' philadelphiai tömlöczöknek. De ezen, kiváltképen a' raboknak elválasztására és munkálódtatására alapolt megjobbítás, midőn Európában meg kezdett ismereteni, már akadozott, a' gonosztévők' szaporodása által, melly az eddigi üregekben elválasztást lehetetlenné tette, a' szerfelette gyakori megkegyelmezés és más lassanként beszívárgott visszaélések miatt, 's lassan lassan egészen visszafelé haladt. Ezen állapotban is maradt mintegy ez előtt 10 évig, a' mikor részint a' derék quaecker *Vaux Róbert*-nek, részint a' nagy törvénytudónak *Livingston Eduárd*-nak fáradozásaik által egy új és foganatos időszaka kezdődék Éjszakamerikában a' tömlöczjobbításnak. Így képződött egy amerikai tömlöczjobbító tarsaság Bostonban, egy ángol mintakép után alkotva; *Livingston* törvénykönyvet irt Louisianára, és más ide tartozó munkákra nézve, 's két rendszere alkotódott a' tömlöczépítésnek és fogolyfenyítéknek, mellynek széke a' tömlöczjobbítás' régi hazájában, Philadelphiában és New-Yorkban vala. Ama' két rendszer' utóbbija, melly szerint a' tömlöczök, a' *Julius* által „Tömlöcztudományi leczkeiben“ szokásba hozott kitétel szerint, skatulyatervet utánózoilag építetnek, legelsőben New-Yorkban próbáltatott. Ezután többek is építették Auburnban, Sing-singben, Charlestownban, Massachusettsben, és Connecticutban, Weathersfieldben. Ezen rendszernek fő alapja abban áll, hogy a' rabok éjjel egyes kamarákban tartatnak, nappal pedig

Nyitra

Flamingo'sk.

együtt dolgoznak és esznek, mi mellett szoros katonai fenyíték, és a' büntetendőknek tökéletes hallgatása tartatik fenn. A' másik rendszer Philadelphiiában jött divathá, és eddig csak az egyetlen, még egészen el nem készült jobbítóházában Pensylvania statusnak, Philadelphiiában, és Pittsburgban hozott be. Ez még tovább űzi a' büntetendők' elválasztását mint a' neu-yorki intézet, nem csak éjente, hanem nappal is egyenként tartván minden foglyot kamarájában, 's a' foglalatokodtatást jutalomnak tekintvén. Ezen kamaráknak mindenike egy egy kis udvarral bir, hogy a' rab tiszta levegőt szívhasson.

Eddig még nem könnyen lehet ezen két rendszernek egyikéről vagy másikáról jóságára nézve elhatározó ítéletet tenni. Annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy a' Philadelphiiában divathá hozott büntetésmód nem csak sokkal drágábbá jön a' szükséges építmények miatt, hanem a' nemfoglalatokodtatás által sok foglynak is veszedelmes és örjülségre vezető lehet némelly karakter és élénk természet mellett, azért a' legújabb hírek szerint kezdenek is már Pensylvaniában dolgoztatni a' kamarákban. Ellenben a' neu-yorki rendszer ellen azt lehet vetni, hogy a' skatulyatervnél, mellynek szorosabb miségét a' Julius' említett írásában lévő képek mutatják, a' kamarákba nem közvetlen az atmospherából, hanem egy bezárt fedeles hégagból, 's a' tulajdonkénti tömlőczépület és a' külső, amattól távol álló fal közt ujttatik a' levegő. Kevesebb tekintetűnek látszik a' neu-yorki systema ellen vetett szoros katonai fenyíték' vádja, melly a' bünösöknél és vétkeseknel saját javokra elkerülhetetlenül szükséges. Az építés' drágaságának, a' tartásra, mint szinte a' munka' jövedelemére nézve tagadhatatlan, hogy ezen rendszer nevezetes jelességekkel előzi meg a' philadelphiat, és sok más tartománybeli bánásmódot, de mire nézve nem kell szem elől elveszteni, hogy a' napi bérnek nagysága adja Éjszakamerikában ezt az elsőbséget a' munka' jövedelemére nézve, melly Európában a' nagy népesség és az életre szükséges első czikkelyek' idomzatos drágasága miatt soha sem éretnék el.

(Folytatása következik.)

J ó s z i v.

Az igaz, erkölcsi szívjóság az erény' gyömlése. Ez akkor áll elő, mikor a' jó gondolkodás mélyebben edződik az életbe az erény által, midőn az erény izgatja érzésünket, gondolatunkat, kívánságunkat és cselekvésünket. Nagy tulajdonság tehát a' jó szívőség, 's legmagasztalóbb dicséret, ha valakiről az mondathatik: jó szive van.

Azonban kevés kifejezéssel élnek az emberek úgy vissza, mint ezzel. Hányszor mondatik a' legsemmirevalóbb emberről, jó szive van, hogy azzal nem csak esztelenségei hanem még vétkei is palástoltassanak. Nem lehet jó azon szív, mellyen még valamely szenvedelemnek veszedelmes hatalma van, 's meg nem szenteltetett a' jó iránti buzgó szeretet által. Elvek nélküli embernek, nem lehet jó szive. Ha valaki természetes ösztönből hajlik is a' jó akaratra, még azért nem modhatjuk róla, hogy jó szive van. A' szívjóságot saját erővel kell megszerezni, 's ekkor az indulatnak minden mozgalmait magában foglalja kivétel nélkül.

A' jó szívben szeretet az uralkodó életelv. Minden szeretetből tétetik, gondoltatik és éreztetik ez által. A' szeretet alkotódott itt megszthatatlan 's maradandó igyekezetté. De ezen szeretet nem csupán természeti ösztön, hanem ez az ösztön ama' felséges önségtelenséggé nemesítetett, melly az emberi természet iránti tiszteletből származik. Azért nem gyengül meg soha ezen szeretet, azért nem hágja át soha a' határokat, 's mind az, a' mit tesz, azért egyezik a' legtisztább meggondolással. Épen úgy árulja el a' felvilágosodott lelket, mint a' meleg részvétet.

Az erkölcsi jóság magában foglalja a' szív' tisztaságát, harmóniáját, erejét és nemes egyszerűségét. A' jó szív, egyszer'smind tiszta szív; nincs annak kedvtelése semmi tisztátalában. Tiszták mind azon benyomások, mellyeket befogad; tiszták mind azon képek előtte, mellyeket a' phantazia terem; tiszták minden gondolatok, mellyeket az ész képez; tiszták minden érzemények, mellyeknek magát adja; tiszták a' vonzalmak, mellyek benne ébrednek; tiszták a' gyönyörök, mellyeket éldel, 's a' kívánatok, mellyek azokat táplálják. Tiszták a'

szavak, melyeket a' jó szív mondat távol minden két értelműségtől, minden botránkoztatástól. Tiszták a' cselekvések, melyeket jó szív tétet, mert a' legfényesebb világtól sem ijedhetnek vissza.

A' jó szívnek tisztasága még felségesebb a' gondolkozásmódban, hol minden egyének alapja. Merő erkölcsi jóság, uralkodó kötelesség-érzés, győzelem minden önségen, ez az, mi a' jó szívet nemessé teszi. Ebben nem csak minden ócsárolhatatlan és szeplőtelen, hanem a' legdicsőültebb is. A' jó szív megegyezik önmagával. Vonzalmai 's kívánságai nem szegülnek egymásnak ellen. Minden szelíd ebben, 's minden tökéletes viszonyban áll: semmi sem háborodik fel benne, semmi sem török ki erőszakkal belőle. Magából semmi nyugtalanság és békétlenség nem származik annak. Az teszi a' jó szívnek békességét, hogy maga magával egyet ért, és ezen hármóniából semmi sincs kizárva. A' szívnek minden vonásait erény izgatja, habár még nem az maga alkotta is. Minden igyekezeten ez terjeszti ki szelid hatalmát: 's hol önelismerés fedezi fel a' hibát, ott a' jó akarat gyógyít. A' jó szívben erő van az erényhez ragaszkodásra, 's annak tevésére, mit az kíván; akármennyit kelljen is mellette kockáztatni és feláldozni. A' szeretet' és kötelesség' ereje hatá azt meg. Óh mily szívreható azt látni, mint viszi véghez a' jó szív maga munkáit. Egy néma könny, melyet ön szüksége csikart ki, hull azon adományra, melyet nyújt, még is örömmel nyílik meg a' kéz adakozásra. Hol minden felelevenítő hang hallgat, hol az érzéknek minden mozgalmi fogynak, ott is követi a' szép vonást. Hol a' világ semmit sem nyújthat neki, mindent maga magából vesz.

A' jószívűségnek állandóság a' paizsa. Rosszul lenne ez védve, ha önmagát nem oltalmazhatná. De a' választott elvek mélyen is edződtek belé, 's a' gondolkodásmód, melyet követ, saját életébe fonódott. Nem távozik el hitétől, megtartja maga birását, szeretetét és igyekezetét. Semmi ragyogó dicséret, semmi kecsgetető külszin, semmi nyereség és veszteség nem tántorítja el attól, mihez egyszer szeretettel ragaszkodott. Önmagában lévén alapja minden külső megtámadásnak ellent áll. Önnyugalma, magát

őrizve, mindent elkerül, mi azt megronthatná. Mind ezekben a' nemes egyszerűség legszebb éke a' jószívűségnek; 's a' természet dicsőülve látszik mind ezekben uralkodni. A' szív' jósága egészen más mint az ártatlanság, mely születik az emberrel. De boldog az, ki ezen ártatlanságát megtartja az élet' zivatarában, ki azt kísértés' órájában megőrzé. Ennek könnyű szíve' jóságát kiképezni, ennek különösen sikerülend az, és kimondhatatlanul boldogítandja.

F l a m i n g o.

(*Phoenicopterus ruber.*)

Ez egy nagy, magas lábu vizi madár, hosszú, vastag, előre görbített orral; tollazatja igen szép piros színnel jeleskedik. Lakik Amerikának és Áfrikának magános vizeiben; hajdan Európában is találtatott, de már rég óta nincs ezen világrészben, minek hihetőleg a' szaporodott népesség oka, melly a' magányt szerető, embertől féltő madarat nyugodtabb és háborítatlanabb lakhely' keresésére kényszeríté. A' természetvizsgálókat nem kevés zavarba hozta ez a' madár, mivel egymástól nagyon különböző nemek' bélyegeit viseli magán, olyanokkal egyesítve, mellyek csak magának tulajdonai.

Lábszárának szokatlan hosszúságával a' kolcsagok' fajához hasonlít, három első körmei pedig, mint a' vizi madaraknak uszánggal ellátvák. Hosszu karesu nyakán sajátságos kis feje vagyon, mellyen hatalmas, különös alkatu orr függ. Fészekrakás' módja különös figyelmet érdemel. A' jókora magasságu épület, mellybe tojásait rakja, hasonlít egy kis pyramishoz. Hosszu lábszárjai szemlátomást lehetlenné teszik neki az ülést vagy leguggolást alacsony fészekre, azért azt hitte *Linné*, hogy tojásra 's költésre valami felálló sziklaeserosodást választ, mellyen mint egy lovagló ül, a' nélkül hogy lábait meg kellene hajtania. De ezen gyanítás nem egészen helyes, mert *Dampier*, kinek a' flamingót *Ris de la Hacha* szigeten vizsgálni alkalmá vala, azt mondja róla: fészket mocsárookban és tavakban rakja, hol igen sok iszap vagyon, mellyet körmével magásra hány 's ilyképen pyramis forma halmot

domborit, úgy hogy az szigetkének tetszik és más fél lábbal emelkedik felül a' vizen. Ezen fészeknek alapja terjedt, hegyes csuocsán pedig egy kis nyilas vagy a' tojás' befogadására. Mikor a' flamingó tojik vagy költ, egyenesen áll, nem épen a' fészek felett, hanem ahoz igen közel, hozzá támaszkodva a' fészekhez, 's azt farkával takarván be. A' flamingó-tojás igen hosszú, 's minthogy a' madár földre rakja fészket, lábát benne nem tarthatja a' nélkül, hogy tojásait vagy fíjait meg ne sértse.

A' közönséges faju flamingó, milyen képnükön vagy, gyakran magasabb 6 és hosszabb 4 angol lábánál. Tolla fiatal korában hamuszinszürke barnával árnyékozva, második esztendőben már pirosodni kezd, és harmadikban, mikor már egészen megnőtt a' madár, háta borsnyipiros, szárnyai felséges rózsaszínűek. Orra sárga, végén fekete, lábai barnák. Azt mondják, halászat végett csoportosan járnak 's öröket állítanak ki a' parton biztosság' okáért; mert egyik mindig felemelt fejjel 's vigyázva áll a' lesen, míg a' többiek halat fogdosnak. Ha valami veszély közelget, elkiáltja magát az ör, hangja a' trombitához hasonlítván, 's az egész csoport azonnal felszáll és repülésében a' daruk' módját követi.

A' régiek igen nagyra becsülték a' flamingó' husát, különösen a' nyelvét tartották nagy nyalánkságnak; de a' mostaniak, kik megkóstolák, kellemetlennek és halzsir-izűnek mondják.

Próba tétetett ezen madár' megszelidítésére, de az éjszakai szélességek alatt elsenyved 's elvész. *Peirese* tartván egyet magánál, azt vette észre, hogy a' kenyeret vízbe mártá 's éjjel gyakrabban evett mint nappal, igen megérezte a' hideget, a' tűzhöz pedig néha oly közel ment, hogy lábait megégette. Egykor elvesztvén egyik lábát, a' másikon ugrált és orrát mankó gyanánt használta.

A' flamingó' tolla úgy használtatik mint a' hattyúé. Az indusok sipkát 's egyéb ékességet csinálnak belőle. A' sardiniak fuvola nemű sipot készítenek lábszárából, mellynek hangja igen szépnek mondatik.

Piros színével és csoportokban élésével több ámitást okozott már a' flamingó. A' francia revolutió' háboruja alatt, midőn attól féltek a' st. domingóiak, hogy angolok fognak megtá-

madásukra kiszállani, egy néger messzire a' tenger felé nagy sor flamingót látott meg, melly szárnyait tisztogatta; a' néger azonnal angol tábornak képzelte a' madár-sereget; a' madarak hosszú nyakát muskétáknak látta, veres tollaikat angol uniformisnak; a' szegény ördög tehát rögtön befutott *Gonaivesbe* 's az utcákon hangos torokkal kiabálá, hogy az angolok eljöttek. A' felzajdulásra azonnal össze szedé a' parancsnok egész őrségét, megkettőzteté a' táborzemeket, 's egy osztályt kiküldé a' támadók' kémlelésére; de nem sokára észrevették egy messzelátón, hogy a' vélt armáda nem egyéb flamingó csordánál, 's a' kémlelésre kiküldött legénység tréfálva tért vissza a' vértelen expeditióbul. —

A' valódi életphilosophiának elvei.

A' természet' ezeljét soha se veszítsd el szemeid elől! Ennek jelszava: *éldelni és nélkülözni tudni*. Ezen egyszerű elv már mindent magában foglal, mi életphilosophiának neveztetik; ez vezet bennünket lételünknek éldeletére, melly utóbbi megbánással nincsen összekötve, ez foglalja magában a' keresztényvallásnak szeretetreméltó moralját. Az első megkiváncsóság, hogy az ember egyszerűségeit, mert csak a' szabad ember boldog ember. A' második megkiváncsóság, hogy az ember szoktassa magát a' dolgokat nem magokért és nem magokban, hanem különböző viszonyaikban vizsgálni, mert csak úgy tanulja azokat illőleg méltatni.

Némelly dolgok a' világban az emberek' véleményétől kölesönöznek értékjüket, vagy azon távolságtól, mellyben hozzánk állanak. Szívünknek határozatlan vágyakodása majd ide majd oda vonz bennünket, és gyakran sem itt sem ott nem találunk nyugpontot. A' megelégedést nem lehet keresni, annak mintegy magától kell jönnie önkényt; az egy jó társalkodóné, de hogy meg ne unja társaságunkat, tudnunk kell azt mulattatni.

Hálaérzettel fogadni a' természet' kezéből annak adományait, és éldelni minden tépelődés nélkül, gyermeki érzettel örvideni és élni, férjstui erővel tűrni: — ez az életi bölcsesség.

Csak a' törvény előtt meghajolni, a' fájdalomnak örömet mutatni, bolondokkal nem gondolni, a' hiukat fel sem venni, annyi vagyronról gondoskodni, melly mára elég legyen, a' gyermekekkel oktatva mulatni, az emberek közt magát szabadnak érzeni, szerencsében el nem felejtkezni, szerencsétlenségben el nem csüggedni, mindent szeretettel karolni, hűnek 's becsületesnek lenni: — ez az életphilosophia.

N a p l ó.

December' 27-kén 1794 *Pichegrü* Károly, a' francia köztársaság' generálja, seregével, mellynek bátorságán kívül majd semmije sem volt, a' befagyott *Waal* és *Maasz* folyókon általmegy, *Gravet* a' *Bommel* szigetét, sz. *András* crösséget rohanással megveszi 's *Bredát* bezárja. Így *Hollandia* hódítva lévén, az ország' serege elszéled, az angolok hajóra ülnek, a' k. kormányzó *Angliába* fut és *Pichegrü* *Dortrechtbe* 's *Amsterdamba* diadalmasan bémegy.

- 28-kán 1818 császári ukász által az orosz parasztok az eddig csak a' nemességnél, úgy az első 's második osztálybeli kalmárságnál létezett gyárállítás jogot általánosan megnyerik.
- 29-kén 1709 születik *Erzsébet* Petrowna orosz császárné, nagy *Péter*' 's *I Katalin'* leánya, ki húsz évig sok belzavarok közt uralkodott, és külső, többnyire sikernélküli háborukban is részt vett. Természete nem igen hajlott munkásságra, hanem inkább gyönyör mint diesőség után vágyott. A' testőrök iránt nagy figyelmet mutata 's kedveltjeit leginkább tiszteik közül választá. Uralkodó szenvedelme a' szerelem volt és gyakran mondá meghittjeinek: „csak akkor vagyok boldog, mikor szerelmeskedem.“ A' moszkói

tudományos egyetemet 's a' szép művészetek' pétervári akademiáját ő alapította. A' törvénykönyvön, mellyet atyja kezdetett el, dolgoztata, de be nem fejezteté. Megesküdött, hogy országlása alatt halálbüntetéssel senki sem lakoland; de helyette kegyetlen büntetéseket, a' kancsukot, fül-, orrsöt nyelvelvágást, *Sziberiába* küldést gyakoroltatá. A' háboru könnyeket árasztta szeméből; mégis vérpatakok folyának kormánya alatt a' harcmezőkön. Szelid és nemes lelkű volt, de nem kedvelte a' státusz' ügyeit, és minisztereit kényökre hagyá.

December' 30-kán 1788. Végzése a' francia státustanácsnak, hogy az ország' rendei legalább ezer követből álljanak, kik közül a' polgárrend szintannyit küldjön, mint a' nemesség és papság együtt véve.

- 31-kén 1530 köttetik legelőször a' *schmalkáldi szövetség*, kilencz protestans fejedelem és gróf, 's tizenegy birodalmi szabad város közt, vallásuk' és politikai függetlenségök' védelmére V *Károly* császár 's a' katholicus rendek ellen; a' *Frankfurtban* tartott német birodalmi gyűlésen pedig azon határozással erősítetett meg, hogy a' szövetség' köz ügyeit a' szász választó 's a' hesszeni landgróf, mint annak előljárói, igazgassák.

Januar' 1-jén 1806 *Maximilián József* bajor, és *Frédrik* württembergi fejedelmek magokra veszik a' király czímet; Franciaországban pedig a' republikai *kalendarium* helyett ujra a' gregorai hozatik be.

- 2-kán 1492, *Granada* a' spanyolok által elfoglaltatván, ez által a' *mór birodalom* Spanyolországban feldöntetik. — 1801 meghal *Lavater* arczismerő, theologus és költő.

P O Z S O N Y B A N,

ifj. Schmid Antal' betűjével és költségén.